

CELVA ZĪMES

114

28

mirstīgās un dzīvās Dieva līdzības atjaunošanas tani. Ir skaidrs, ka mūsu materiālajā pasaulē isto mīlestību nevar saglabāt, ja to neuzlūko un neuzņem kā tikumisku varoņdarbu. Patiesi glābt sevi cilvēks var tikai savienībā ar visiem, — tas nedrīkst šķirt savu personīgo labumu no visu dzīvojošo labuma. Galu galā mūsu atdzimšana ir nešķīrāma no pasaules visuma atjaunošanās. Mūsu personīgās dzīves jēga ir visvienīgās idejas realizācija un materiālas pārgarošana. Bet no otras puses šī visvienīgā ideja var pilnīgi realizēties tikai pilnīgu individuālītāšu pārpilnībā. Mēs tāpat esam pasaulei vajadzīgi, tāpat kā tā mums, — bet vienmēr dzīvā vienībā. Ja aplamās eksistences vaina pastāv viena „necaurīdība“ otram, tad istā dzīve — ko visaugstākā pakāpē palīdz realizēt mīlestība — pastāv stāvoklī, kad viens dzīvo otrā kā sevi, citiem vārdiem, kad otrā atrod pozitīvu un nepieciešamu savas būtes papildinājumu.

Solovjeva filozofija, kā redzams, dzīvo gluži citādā filozofiskā klimātā nekā mūsdienu filozofija. Tā ir stipri platonisma, it sevišķi jaunplatonisma, tad Jakoba Bēmes un citu mistiķu ietekmētā. Mūsdienu lasītājam būs pagrūti iedzīvoties šinī klimātā un tam, varbūt, viss neliksies tā pieņemams, kā Solovjevs domā. Bet te tad nevajadzētu aizmirst, ka viņa un citas līdzīgas filozofijas nav bijušas, tā sacīt, no gaisa grābtas. Reālītātē ir līnijas un zīmes, kas norāda arī

uz to virzienu, ko izsekojis Solovjevs. Viņa filozofijas nopelnus mūsdienās varētu būt atgādināt un likt neaizmirst, ka mūsdienu čalošana, lai cik tehniskos terminos tā izteiktos, tālu jo tālu vēl neizsmēļ — bieži pat neaizskaļ — tieši vissvarīgākos dotumus un norādījumus, — un šinī faktā tad arī dibinās visas mūsu cerības.

Līdzīgas inspirācijas ir arī viņa skaistic raksti šinī sējumā par skaistumu dabā un mākslas būtību, — tie tāpat pauž daudz no platonisma, un to ideja ir, ka skaistuma un mākslas uzdevums ir atklāt garu pasaulei un vest pie visdziļākiem un pēdējiem esmes avotiem gara visvienībā. Bez tam vēl šai sējumā atrodam zīmīgu rakstu par Platona dzīves drāmu un veselu rindu dziļu un asprātīgu sīkāku rakstu par literāriem jautājumiem un krievu dzejniekiem un rakstniekiem. Rakstu izpratnei daudz palīdz vērtīgie prof. V. Šilkarska ievadi un komentāri.

Nesen iznācis arī, kā jau atzīmēts, kopizdevuma trešais sējums. Tani Solovjevs plaši izteic un aizstāv savus uzskatus par visu kristīgo konfesiju apvienošanu, — tā it sevišķi par pareizticīgās un katoliciskās baznīcas saplūšanu. Daļu no šiem rakstiem autors rakstījis franču valodā, un tie tad ir doti gan oriģinālā, gan vācu tulkojumā. Tie, kas interesējas par šīm problēmām, kas aktuālas vēl arī mūsdienās, te atradīs daudz vērtīgu domu gājienu un ierosinājumu.

P. Jurevičs.

BRUNO TĒVREIZES AVOTI

PIEZĪMES PIE H. BIEZĀ RAKSTA *JAUNATRASTS LATVIEŠU TĒVREIZES TEKSTS „CEĻA ZĪMJU“* 26. NRĀ.

Kāds līdz tam nepazīstams latviešu teksts, ja tas no jaunākiem laikiem, kad jau saradies daudz visādu rakstu, būs kaut cik nozīmīgs atradums tikai tad, ja izrādīsies par kādu rakstniecības vai kultūras pieminekli. Pavisam citādi ir, ja atrasts kāds jauns teksts no paša agrīnā mūsu rakstu perioda. Tur, kur rakstu un valodas pētniekam, tā sakot, laušus jālaužas atpakaļ pagātnes krēslā, kur pamazām izzūd visas rakstītās liecības, tur var būt ļoti vērtīgs katrs rakstu gals, kaut vai arī tikai dažas rindas garš. Pie šādiem mūsu filoloģijā visai nozīmīgiem rakstu pieminekļiem nu jāpiešķaita arī H. Biezā publicētā tēvreize, un droši var sacīt, ka pie tās atgriezies vēl daudzi zinātnieki — līdz ko tiks cilāts jautājums par latviešu rakstu sākumiem. Vērtīgi, ka publicēts arī šī teksta faksimils.

H. Biezajam pieder arī nopelnis, ka viņš

precizējis šī literatūras pieminējā aptuveno izcelšanās laiku (16. g. s. beigas) un nosacījis tā uzrakstītāju; šķiet, ka nav nekāda iemesla apšaubīt kā vienu, tā otru. Tāpēc arī turpmāk būtu lietājams apzīmējums „Bruno tēvreize“ — līdzīgi tam, kā mēs runājam par Grūnava vai Hāzentētera tēvreizes tekstu.

H. Biezais savā rakstā vēl izteicis domas (skat. 285. lpp.), ka G. Bruno savu tēvreizi ir uzrakstījis, pats dzirdēdams latviešu izrunu, t. i. — pēc kāda šīs valodas pratēja priekšā sacījuma. Viņam varētu būt bijuši, pēc H. Biezā domām, pazīstami arī kādi latviešu teksti, kurus tad viņš eventuāli būtu varējis pārlabot.

Pie tā jāpiebilst, ka tādā gadījumā Bruno tēvreizes teksts, uzrakstīts 15. g. s. beigās, nebūtu nekas pārāk ievērojams: mums taču pazīstama gaŗa rinda labu tiesu vecāku

latviešu tekstu rokrakstā vai iespiedumā, pat jau vairākas latviešu grāmatas.

Daudzi apstākļi minēto H. Biezā spriedumu tomēr spiež apšaubīt. Bruno tēvreizē tekstus sīki pārlūkojot, neredzam tur nekā tāda, kas neatvairāmi spiestu secināt par pierakstījumu pēc runas. H. Biezā minētie fakti (tā divi *ll* vārdā *wallstibss*, domājamais l-burta mikstinājums, t. i. *l* ar īpašā veidā vilktu šķērsvītru u. v. c. skat. 285. lpp.) — viss tas it labi varēja būt jau kādā paraugā, pēc kā Bruno savu tēvreizī var būt norakstījis.

Taisni pretēji — šīni vecajā tekstā atrodam gan veselu rindu tādu pazīmju, kas liecina, ka mūsu priekšā ir manuskripts, ko tā autors (t. i. Bruno) ir nokopējis no kāda cita teksta.

Tā Bruno tēvreizē pirmajā frazē rakstīts *excā* (=excan=iekskan), bet tālāk lasām *pratz bus ku eckschan* (=ekšan=ieckšan, bez otra *k*, bet ar *š*). Šāda viena un tā paša vārda tik dažāda rakstība turpat blakus viegli izprotama, ja iedomājami ciešu sekošanu kādam priekšā esošam tekstam. Turpat tālāk, lūgsnā, lai mums tiktu dota mūsu dienišķā maize, rakstīts *duth muss* (oriģinālā abi šie vārdi cieši kopā) (=dod mūs). Katrs teicējs, kas kaut cik būtu pratis latviski, taču būtu zinājis, ka *dot* šīni gadījumā jāsavieno ar datīva formu *mums*, jo akuzatīvā mēdz sacīt tā priekšmeta nosaukumu, ko dod. Šāda kļūda nebūtu bijusi iespējama, ja pats uzrakstītājs būtu pratis latviski — un ja viņa priekšā kā paraugs nebūtu bijis kāds jau kļūdainis teksts. Zīmīgs arī apstākļis, ka Bruno raksta *waardt* (=vārds), tā gaŗu *ā* apzīmēdams ar *aa*, bet turpat tālāk lietā formu *pratz* (=prāts), kur stāv tikai viens *a*, kaut gan arī šē vokālis ir gaŗš (un vidus izlokšnēs tāpat tiek runāts ar krītošo intonāciju). Neatvairāmi domāt par kādu paraugu liek arī vārds *schodeē* (=šodien). Ja Bruno savu tēvreizī būtu rakstījis pēc kādas personas priekšā sacījuma, tad taču viņš nebūtu nācis uz domām rakstīt šē divreiz *e*, kad turpat blakus *ie* tiek apzīmēts ar vienkāršu *e*, skat., piem., *excā* (=ieskan), *Enacks* (=ienāks), *denisse* (=dienisku) u.c. No pārējiem gadījumiem vēl var norādīt uz vārdu *pameten* (=pametam), kur savādā galotnes kļūda (tā neviens latviešu valodas pratējs neteiktu!) vai nu jau bijusi Bruno teksta paraugā, vai arī radusies, viņam pašam kļūdoties. Līdzīgi jāspriež par vārdu *Neekwedse* (=neievedi vai neievedi?), bet pavisam drošs pierādījums, ka Bruno tēvreizē ir kopija no kāda cita (diezgan kļūdaina) teksta, ir vārds *parraduc-*

kems, sal. augstāk vārdu *Enacks!*) (=pārādniekiems). Taisni šo pašu visai raksturīgo kļūdu, ka te *u* stāv pareizā *n* vietā, atrodam arī pazīstamajā Hāzentētera tēvreizē, gan jau tās pirmajos iespiedumos Minsterā Kosmografijā 1550. g. (kā latīņu, tā arī vācu versijā), gan pat šīs grāmatas 17. g. s. pārspiedumos. Reizē ar to mums ir rokās viens no pierādījumiem, ka Hāzentētera un Bruno tēvreizē ir viens kopējs pirmavots.

Ka Bruno savu tēvreizī tomēr nav nokopējis no Hāzentētera teksta minētajā Minsterā Kosmografijā, jau pierādījis H. Biezāis (skat. viņa rakstā 283. un sek. lapp.). Tā kā Minsterā darbs 16. g. s. nāca klajā daudzos izdevumos un dažādās valodās, tad nemaz nav iespējams, ka Bruno, būdams augsti izglītots vīrs (skat. turpat 281—2. lpp.), šo tanis laikos tik populāro grāmatu nebūtu pazinis. Varētu nu jautāt, vai tikai Bruno nav paņēmis Hāzentētera tēvreizī un to ar nodomu kaut kā pārtaisījis, lai tā izskatītos pēc oriģināla. Kā zināms, tekstu viltojumam nav trūcis nevienā laikmetā. Pret šādu versiju kāds neatspēkojams arguments: Bruno tēvreizē ir kāds lieks vārds, kā nav Hāzentētera tekstā: *arrisan* (=arīdzan), ko atrodam frazē *Ta arrisan wursan semmes* (=tā arīdzan zemes vīrsū). Nav iespējams, ka Bruno, kas latviski, kā redzējām, nevar būt pratis, šādu vārdu pats būtu varējis šē iestarpināt, sal. H. Biezā spriedumu 285. lpp. Bruno paraugs tāpat ir bijis kāds latviešu teksts, kur bijis arī šis vārds.

Bez tiem raksturīgajiem līdzīgiem elementiem, kurus savā rakstā 285. lpp. jau pieminējis H. Biezāis, Bruno un Hāzentētera tekstu starpā ir vēl rinda citu līdzību dažādos zīmīgos sikumos. Tā vārdam „tēvs“ ir galotne *-es*, relatīvais pronomens 1. frazē ir *has* (nevis *hatters* kā 1585. g. Katoļu katechismā), debesu vārds ir ar galotni *-is* (*-iss*, *-is*), kamēr Katoļu katechismā stāv *debbes*, pēdējās grāmatas „svētīts top“ (*Schwelitz toep*) vietā Bruno un tāpat Hāzentētera tekstā stāv vienkārši „svētīts“ (*Sweltytz, schwelitz*, vācu izdevumā *Schwelitz*) utt., utt.

Visi šie fakti, kopā ņemti, neatļauj vairs šaubīties, ka tiklab Bruno kā arī Hāzentētera teksts abi ir kāda senāka laika latviešu tēvreizē varianti. Atšķirības starp tiem var būt izveidojušas, vienkārt, tiešā mācītāju darba praksē, it īpaši, ja tas noritēja dažādos nošķirtos, savā starpā atstatos Latvijas novados, otrkārt (un galvenā kārtā!), tēvreizē tekstu atkal un atkal par

jaunu norakstot no agrākām kopijām. Tas īpaši bija vajadzīgs tad, kad vēl nebija iespiestu latviešu garīgo tekstu, t. i. priekš 16. g. s. 30-tiem gadiem. Neskaidrus vai izdzisušus tekstus norakstot, viegli rodas dažādi nepareizi lasījumi, tā, piem., Bruno tēvreizē pēdējš frāze *Æth* gan nebūs nekas cits kā *Beth* (salīdz. 1585. g. Katoļu katechismā *Beth pesti* utt.)). Kādā vecā tekstā šī vārda burts *B* būs bijis rakstīts sākamā ar svītriņu uz augšu, kas pēc tam vilkta uz leju, pievienojot pēc tam klāt abus puslokus. Ja tie laiku skreija un nepastāvīgas tintes dēļ bija izbālējuši, tad tos viegli varēja noturēt par *E*-burta guliskajām svītriņām un tā visu burtu noturēt par *A* un *E* ligatūru *Æ*.

Par Hāzentētera tēvreizē ar lielu patīcāmību var spriest, ka tās parāugs ir bijis iespiests kādā grāmatā ar gotu burtiem, droši vien kādā no tām, kas nāca klajā 1530-os gados, Rīgas luterāņu mācītāju sastādītas. Bruno paraugs, turpretim, būs bijis kāds vecs rokraksts.

Tā spriest spiež vairāki apsvērumi. Pirmkārt, agrīno (tagad mums vairs nepazīstamo) luterāņu grāmatu iespiedumā nav bijis vairāk par kādām 2—3, un nav ticams, ka tānīs, kas iznāca ar nelielām laika atstarpēm, būtu bijušas tik lielas atšķirības tēvreizēs, kādas redzam starp Bruno un Hāzentētera tekstiem. Tā pēdējām ir formas *schwetitz* (vācu izdevumā *Schwetitz*) *tows waartz*, *tows walstibe*, *louna badeckle* (vācu izd. *badeckle*), kamēr Bruno tēvreizē attiecīgās vietās atrodam *Swetytz* *touwes waardt*, *touws wallstibss*, *lounam* (*lounam*?) *badecklems* utt. utt. Otrkārt, tik sajukušas vārdu formas, kādas redzam Bruno tekstā (tā *Neeckwedse*, *pammeten*, skat. augstāk!), grūti iedomājamas iespiestā grāmatā, kur tekstus taču iepriekš mēdza revidēt vairāku mācītāju sastādīta komisija. Treškārt, svarīga liecība par labu tam, ka Bruno tēvreizē paraugs jādatē ar kādu daudz vecāku laiku, ir apstākļi, ka Bruno versija kādās vietās stipri atšķiras no Hāzentētera teksta, bet labi saskan ar 1585. g. Katoļu katechismu. Pēdējā tēvreizē neapšaubāmi pamatā senais katoļu baznīcā lietātais teksts, kas pirmo reizi latviešu valodā būs pārtulkots, varam domāt, jau kādā 13. gadsimtā, pēc tam redakciju pakāpeniski pārļābojot un grozot. Tā lūgšanas 8. frāzē Bruno raksta *Æth* (= *Bth* = *Beth* = *bet*, skat. augstāk!), kas, kā jau sacīts, labi saskan ar Katoļu katechisma *Beth*, kamēr Hāzentēters raksta *pesti*. Turpat tālāk Bruno tekstā stāv *pesti* (= (at)pesti), kas pilnīgi saskan ar Katoļu katechisma

pesti, kamēr Hāzentēteram ir šis vārds *passarga* (= *pasarga* = *pasargi*).

Viss minētais spiež domāt, ka Bruno paraugs ir bijis kāds vecs rokraksts, kas pats, kā to rāda aplūkotas kļūdas, ir bijis daudzkārtīgu pārkopējumu turpmāks noraksts. Bruno tādu varēja uziet kaut kur Ziemeļvācijā; turp to it labi varēja būt aizgādājis kāds katoļu svētnieks, līdzīgi tam, kā, domājams, Grūnava tēvreizē paraugu sev līdz uz Prūsiju paņēmis kāds dominikāņu mūks.

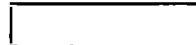
Dažā punktā gan saskaņēdams ar katoļu tradīcijas tēvreizē, šis Bruno paraugs tomēr, kā jau redzējām, stāv tuvāk Hāzentētera tekstam, kāpēc būs jaunāks par Katoļu katechisma tēvreizē paraugu. Pamatā visām šīm trim versijām, nav šaubu, ir bijis viens un tas pats daudz vecāku laiku (t. i. katoļu) tēvreizē teksts.

Šai sakarā nevar nepasvītēt, ka arī Katoļu katechisma un Grūnava tēvreizē starpā dažās vietās vērojama zināma radniecība. Tā būs izskaidrojama tikai tā, ka Grūnava tēvreizē (zināms, arī tā var būt tikai daudz pārkopējumu tālāks noraksts!) reprezentē kādu *senu* tulkojuma stadiju. Šāda veida agrīnie teksti pakāpeniski pārtaisīti labākā, latviešiem vieglāk saprotamā valodā, tā ar laiku izveidojot to tekstu, kas pēcgalā kļuva par 1585. g. Katoļu katechisma, Bruno un Hāzentētera versijām. Tā, piemēram, Katoļu katechisma teksts *Dode mums schoden deniske maise* saskan ar Grūnava tēvreizē *dodi mummys* (*mommys*?) *An nosse igdemas mayse*, *unde Gaytkas* (= *dodi* mums mūsu ikdienas maizi; abi tālākie vārdi jāatzīst par vēlāku iespraudumu, pēdējais no tiem ir maizes nosaukums senprūšu valodā). Jāpievienojas nel. A. Augstkalna domām, ka tēvreizē latviešu valodā būs tulkota tikai vienreiz; pēc tam tekstu redakcijas laiku pa laikam labotas un grozītas. Citiem vārdiem sakot — kā Grūnava tekstam, tā arī Katoļu katechisma un visām luterāņu tēvreizēm jābūt ar vienu un to pašu pirmsākumu — kādu ļoti sen latviski pārtulkotu šīs lūgšanas versiju.

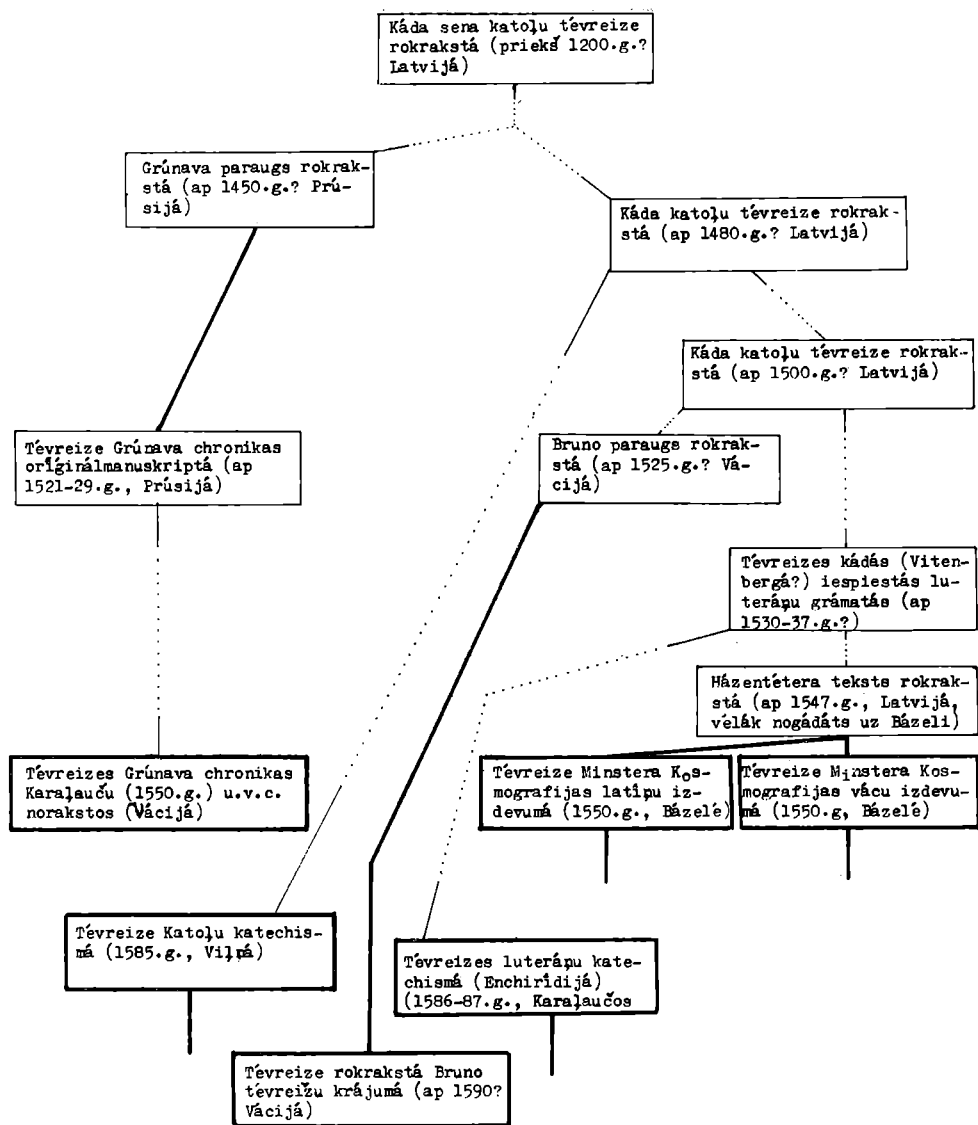
Šo hipotētiski domājamo visvecāko latviešu tēvreizē savstarpējo atkarību varētu uzskatāmi skicēt apmēram šādā veidā

= mums pašreiz pazīstams tēvreizē teksts,

= tēvreizē versija, kas mums nav pazīstama, bet par ko varam domāt, ka tā eksistējusi:

Še skicētā hipotētiskā schēma mums labi parāda, ka Bruno tēvreizes teksts ir jākvificē par visai svarīgu dokumentu, līdz ko nākas diskutēt par visvecāko latviešu tekstu domājamo atkarību no kādiem pirmparaugiem. Cerība, ka ārzemju grāmatu krātuvēs uzies vēl daudz nozīmīgu materiālu mūsu rakstu vēsturei, kā redzams, mūs nepieviļ.

Būtu vēl piebilstams, ka H. Biezā atradums varēs noderēt arī latviešu ortografijas

vēstures pētītājiem. Tie nevarēs paiet garām problēmai, vai šini tekstā mikstinātais *l* (t.i. *l*) tiešām jau būtu apzīmēts ar īpašu burtu resp. tā paveidu, tā šķīrot to no parasta (cietākā) *l*. Gan jau agrāk bija aizdomas, ka Juris Mancelis visus savas pareizrakstības paņēmienus var arī nebūt izgudrojis pats un ka tie (vismaz kādā daļā) var būt bijuši atrodami jau priekšā kādu citu agrāku autoru darbos.

Kārlis Draviņš.